

דרכי הלימוד והחזרה¹

חובת זכירת מעמד הר-סיני

כתוב בתורה (דברים ד, ט-י):

רק השומר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בנך: יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב...

בפסוקים אלו נצטוונו במצווה מיוחדת: לא לשכוח את מעמד הר סיני².

הסיבה שאסור לשכוח דווקא את מעמד הר סיני ולא מצינו חובה לזכור ניסים או אירועים אחרים, מפני שמעמד הר סיני הוא יסוד האמונה. משום כך התורה הזהירה באזהרה זו את כל עם ישראל, כולל הקטנים.

וכן כתב הרמב"ם (פ"ח מהל' יסודי התורה, ה"א) שמעמד הר סיני הוא היסוד לנבואת משה רבנו, שבמעמד זה האמינו בו "נאמנות שהיא עומדת לעולם", וז"ל: "ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני, שענינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים..."

איסור שכחת התורה

מלבד אזהרת השכחה הכללית של מעמד הר-סיני וקבלת התורה, איתא בגמרא:

¹ השיעור סוכם ע"י הבחור החשוב איתאל סופר. נעזרנו בספר "אור המועדים" – שיעורי הגרז"ן גולדברג שליט"א על המועדים (שיעור יז), וע"ש עוד להרחבה.
² הדברים אמורים לדעת הרמב"ן, בהשגות שלו על ספר המצוות של הרמב"ם, שכחת הלאוין, ל"ת שני. הרמב"ם לא מנה מצוה זו.

אמר ריש לקיש: כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו, שנאמר: "הַשְׁמֵר לְךָ וְשָׁמֹר בְּפִשְׁךָ מְאֹד כֹּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים", וכדר' אבין אמר ר' אילעא, דאמר רבי אבין אמר ר' אילעא: כל מקום שנאמר 'השמר' 'יפן' ו'אל' – אינו אלא לא תעשה. רבינא אמר: 'השמר' ו'יפן' שני לאוין נינהו. רב נחמן בר יצחק אמר: בשלשה לאוין, שנאמר: "הַשְׁמֵר לְךָ וְשָׁמֹר בְּפִשְׁךָ מְאֹד כֹּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים" (מנחות צט ע"ב).

מבואר בדברי הגמרא, שלא רק את עצם מעמד הר סיני צריך לזכור, אלא גם את מה שנאמר שם. כלומר, אסור לשכוח את דברי התורה.

ואע"פ שבעל "נפש החיים" כותב שבזמן הזה אין איסור לשכוח, משום שמותר לכתוב את דברי התורה עלי-ספר³, מסתבר שלכל הפחות ישנה חובה לזכור היכן הדברים כתובים. ומסתבר עוד שיש חיוב לדעת כדי להיות מסוגל להבין את כל חלקי התורה בשעה שהוא לומדם.

אופן החזרה

איך זוכרים את דברי התורה? הרי חזרה מרובה לוקחת זמן רב, ואם ישקיע כל זמנו בחזרה לא יוכל להתקדם ולהוסיף בלימודו נראה שישנה עצה לחזרה טובה ומועילה, שבמשך זמן קצר אדם יכול לחזור על הרבה מאוד.

השיטה היא החזרה על כל קטע קצר שלומד, ובאופן מיידי. לדוגמא: אדם הלומד דף גמרא בשעה, ייקח לו פחות זמן לחזור כאשר הוא חוזר מיד לאחר לימודו. בכל פעם החזרה תארך זמן קצר יותר. הצלחה זו תלויה כאשר האדם חוזר מיד לאחר הלימוד. וכך יחזור האדם פעמים רבות מאוד, עד שזמן החזרה יהיה כהרף עין ממש. משום שכאשר הוא כבר יודע החזרה היא כהרף עין.

³ מובא בסוף ספר "נפש החיים", בקונטרס "עץ חיים".

ולאחר כל קטע קצר, יחזור שוב ושוב פעמים רבות ורק אח"כ יתקדם הלאה. כגון, לאחר לימוד פיסקא במשנה או הלכה אחת – ישנן מה שלמד. וכמו שאמרו (פסחים ג ע"ב): "לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה", וכך הוא גם בחזרה – שתהיה החזרה על קטעים קצרים ומדויקים.

מהי הסיבה שלאחר שאדם חוזר כ"כ הרבה פעמים הוא יודע את דברי התורה בקלות רבה?

ר' ישראל מסלנט ("אור ישראל", מכתב ו) מביא דוגמא כדי לבאר זאת: כאשר מלמדים ילד קטן את האותיות והנקודות והוא יודע אותן, אם ניתן לו לקרוא מילה מנוקדת ייקח לו זמן לחבר האותיות לנקודות. ואילו לאדם יותר גדול לוקח כהרף עין לקרוא. ומדוע? התשובה היא, שאדם גדול כבר אינו חושב כאשר הוא קורא כיצד לחבר האותיות לנקודות, אלא שמכוח ההרגל נכנסים הידיעות לחלק במוח הפועל אוטומטית. ידיעות אלו הופכות לחלק מהאדם מכיוון שהתרגל כ"כ הרבה פעמים לקרוא.⁴

כשם שאדם מרים את ידו או רגלו בלא שום מחשבה, כי המוח עושה זאת באופן אוטומטי. כך הדבר גם כאשר אדם חוזר שוב ושוב. לאחר שהתרגל בכך מאות פעמים הוא כבר יודע את התורה בלי מחשבה, כי לאחר שלמד והבין ידיעותיו נמצאות אצלו בהכרה ברורה (בלשון הגרי"ס: "כוחות בהירים

⁴ בחשבון פשוט: מספר הידיעות שצריך לדעת כדי שתהיה יכולת לקרוא קרוב ל-600 (27) אותיות, שי"ן ימנית ושמאלית, ואותיות דגושות ורפויות, נכפיל במספר התנועות, וההבדל בין שוא נע לנח ואות סופית – יוצא קרוב ל-600 ידיעות). כאשר ילד קורא את התפילה, הוא חוזר על הידיעות שלו, על כל ידיעה 40 פעם (יש 24,000 אותיות). נמצא, לאחר שהתפלל במשך שנה שלמה, שחזר על כל ידיעה קרוב ל-15,000 פעם, ואז הוא כבר יכול לקרוא בקלות ובמהירות, מבלי לעמול על-מנת לחבר את האותיות לתנועות, כי כשרון זה כבר הפך חלק ממנו והידיעות חדרו למוחו. כך בכל ידיעה בלימוד התורה יש לחזור מאות פעמים עד שלא תשתכח ממנו.

ומאירים), לאחר החזרה המרובה הידיעות נכנסות לתת-הכרתו ("כוחות כהים")⁵.

וכך הדבר גם בכוח הדיבור. אדם אינו חושב איזו מילה לומר, כי בתת ההכרה נכנסות אליו הידיעות הצריכות לו עבור זה.

לכן לפעמים יש "בעל-קורא" שבמשך שנים רבות קורא עם טעות, כי אינו באמת קורא וחושב מה כתוב, אלא קורא מה שנכנס לתת-הכרתו ללא מחשבה.

אמר יחזקאל

באופן זה אפשר לחזור על כללי התורה, כגון על הכלל "ספק ברכות להקל", "ספק דאורייתא לחומרא" וכדומה. וינסח את הכללים בקיצור ובדיוק. וכך גם אפשר לחזור על סוגיות שלמות בצורת כללים.

רבי זלמן מוולוז'ין, בטרם היה עושה פעולה מסוימת (כגון: נטילת ידיים), היה חוזר על כל ההלכות הקשורות לאותה פעולה. שאל אותו אחיו רבי חיים: מדוע אתה עושה כך? אם תשכח – תחזור! ?

ביאר ר' זלמן פשר הנהגתו זו בספרו "תולדות אדם", וזה תורף דבריו:

כתוב בספר איוב (כח, יז): "לֹא יַעֲרֹכֶנָּה זָהָב וְזָכוּכִית וְתִמְוֹרֶתָהּ פָּלִי פֶז" ופירש רבי מאיר בחגיגה (טו, ע"א): "אלו דברי תורה, שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית". וקשה, שלפי זה היה צריך להיות כתוב:

⁵ עי' טור (או"ח סי' קיד) שהביא מחלוקת מהר"ם מרוטנבורג ורבינו פרץ, האם כאשר אדם אומר תשעים פעם "אתה גיבור" עד "משיב הרוח" (או "מוריד הטל") נחשב 'הרגל' ובמקרה של ספק פטור מלחזור, או שאין כאן חזקת הרגל? וע"ש בב"י שהביא שדעת הרד"א שאין בכך חזקת הרגל. וטעמו, משום שלשוננו של האדם התרגלה לומר "משיב הרוח" דווקא כאשר התחיל קודם לכן "אתה גיבור", אך אם יתפלל מתחילת שמונה עשרה – לא התרגל לומר "משיב הרוח". ורואים מכך שהמוח מודד לפי מה שיש בתת ההכרה של האדם, ע"פ מה שהתרגל בכל מקרה, ולכן אע"פ שהתרגל לומר מ"אתה גיבור" עד "משיב הרוח" מ"מ כיוון שבמקרה אחר (מתחילת שמונה עשרה) אינו רגיל בכך – אין זה נחשב הרגל לעניין ספק.

פירושים של האחרונים). והסיבה לכך היא, כי יש בפירוש הרא"ש גם את תמצית הגמרא (ההלכה למעשה העולה מהסוגיא), וגם את תמצית דברי הראשונים, ולימוד פירושו מסייע לזכור את הנלמד בצורה טובה. בתחילה, יחזור הרבה פעמים בלי הפסק, ואח"כ יחזור מדי פעם על כל מה שלמד.

כאשר חוזר על הסוגיא או ההלכה, עדיף לעשות זאת מתוך לשון הגמרא דווקא. יש בזה יתרון, שכאשר יגיע בלימודו למקום אחר שמוזכרת בו אותה סוגיא – יוכל להיזכר בסוגיא מלשון הגמרא באותו מקום.

יה"ר שנזכה לקבלת התורה וידיעתה מתוך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש.

אוצר החכמה

המחלקה ללימודים